

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Збірник матеріалів
III Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 3
3 листопада 2023 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2023 рік

Рекомендовано до друку Вченою радою університету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів III Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (3 листопада 2023 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2023. Вип. III. 272 с.

Організаційний комітет:

- Богуш А. М. – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);
- Бабчук О. Г. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);
- Кавиліна Г. К. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);
- Булгакова О.Ю. – доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;
- Левицька М.І. – методист кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і представлених даних несе автор.

ЗМІСТ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ОСВІТНІХ ПРОГРАМАХ

Магістрантка Г. Р. Станська

Дитина рано пізнає моральний бік життя людей. Її цікавлять питання «що таке добре і що таке погано», вона звертає увагу на свої моральні якості, які дозволяють їй увійти до дорослої та дитячої спільноти. Як відзначає А. Богуш, «дитинство – це період народження і становлення особистості з її майбутніми духовними, етичними, моральними і релігійними цінностями, період пізнання соціуму та її величності Людини; відкриття дитиною Бога, царини Життя на планеті Земля в усьому його розмаїтті, з усіма його позитивними (вічними цінностями) і негативними проявами» [1]. Тому морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку є одним з найважливіших аспектів їхнього розвитку, що відображено у нормативних освітніх документах.

Мета статті – розглянути зміст морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку в освітніх програмах.

У Законі України «Про дошкільну освіту» вказано, що дошкільна освіта є обов'язковою первинною ланкою системи безперервної освіти в Україні. Дошкільна освіта – це цілісний процес, спрямований на забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психологічних і фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дітей морально-етичних уявлень, набуття ними життєвого соціального досвіду [4].

Закон України «Про дошкільну освіту» визначає морально-етичне виховання як один із важливих аспектів дошкільної освіти. Згідно з цим законом, морально-етичне виховання спрямоване на формування особистості дитини,

її моральних цінностей, етичних норм поведінки та соціальної відповідальності [4].

У Законі зазначено, що морально-етичне виховання повинно забезпечувати: 1. Формування в дітей почуття любові, поваги, толерантності, справедливості та інших моральних цінностей. 2. Виховання в дітей етичних норм і правил поведінки, культури спілкування, поваги до інших людей та довкілля. 3. Розвиток соціальної відповідальності, усвідомлення своїх прав та обов'язків у спільноті. 4. Формування етичних стандартів, які ґрунтуються на загальноприйнятих моральних цінностях та культурних традиціях. 5. Стимулювання розвитку самосвідомості, самоконтролю та саморегуляції дітей [4].

Закон також передбачає, що дошкільні навчальні заклади повинні створювати умови для здійснення морально-етичного виховання, використовуючи науково обґрунтовані підходи та методи. Зокрема, це може включати впровадження особистісно-орієнтованого підходу, моделювання морально-етичних ситуацій, розгляд етичних проблем та дискусії, формування моральних уявлень через літературу, музику, мистецтво та інші засоби [4].

Розглянемо також освітні програми щодо реалізації потреби морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Значної уваги у програмі «Українське дошкільня» відведено освітній лінії «Дитина в соціумі», яка представлена розділом «Формування основ духовно-моральних якостей». Програмою для дітей старшого дошкільного віку передбачено такі освітні завдання: збагачувати знання дітей про пріоритети загальнолюдських цінностей: справедливості, чесності, доброти, поваги та ін.; створювати сприятливі умови для розвитку соціальної компетентності дитини, розвивати соціальні емоції (співчуття, бажання допомогти), відстоювати власні інтереси; збагачувати досвід спілкування з людьми різного віку та статі; розширити уявлен-

ня дітей старшого дошкільного віку про авторитет і людські чесноти; навчитися розуміти інших і враховувати чужу думку; виховувати культуру діяльності: уміння планувати, організовувати ігри, уроки, свою роботу, прагнення досягти позитивного результату в індивідуальній та спільній діяльності; формувати вміння оцінювати свої вчинки та вчинки інших людей [7, с. 191].

Програмою визначено такі показники компетентності дитини: 1) знає, що таке гріх, намагається поводитися відповідно до норм християнської моралі; 2) виявляє любов і повагу до батьків, близьких та оточуючих; 3) вміє поводитися з людьми відповідно до їх віку, фізичного стану та настрою; 4) володіє навичками спілкування з дорослими та дітьми, виявляє ввічливість; 5) виявляє стриманість у висловлюванні негативних суджень; 6) виявляє дружні та товариські стосунки з дітьми, допомагає молодшим; 7) вміє покірливо і ввічливо поводитися з дітьми протилежної статі; 8) усвідомлює різницю між хорошим і поганим, вміє пояснити, схвалити чи засудити свої вчинки; 9) може визнати свою провину, поступитися власними інтересами заради загального блага; 10) уникає конфліктів, вміє ладити, не нав'язує власну думку; 11) допомагає батькам та іншим членам родини; 12) вміє шанобливо ставитися до літніх родичів, знайомих і незнайомих людей; 13) здатний до самоконтролю та саморегуляції; 14) враховує думку інших; 15) аналізує свою поведінку [7, с. 192-193].

Отже, програмою «Українське дошкілля» передбачено формування основ взаємин в сім'ї, ставлення до ровесників та дорослих, основ спілкування, культури поведінки в побуті та у громадських місцях.

Комплексна програма «Соняшник» визначає основні завдання розвитку, навчання і виховання дітей раннього віку, формування їх тіла, душі та розуму згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти (державним освітнім стандартом).

Мета програми «Соняшник» – виховання серця, душі,

тіла і розуму, творчої, щасливої в житті дитини. Вона передбачає реалізацію основних ідей видатних учених минулого і сучасності, що стосується морально-духовного розвитку дітей [5, с. 5].

Морально-етичне виховання у цій програмі визначено в розділі «Розвиток і виховання душі та серця». Ось які показники цього розвитку визначено для дітей старшого дошкільного віку:

- Зовнішнє етичне виховання (звичаї, манери, мовленнєвий етикет тощо). Ознайомлення з нормами мовленнєвого етикету («чарівні слова»: будь ласка, вітаю, дякую, вибачте, добраніч) та дотриманням етичних принципів спілкування. Розвиток уваги та поваги до мовця (уважно слухати, дивитися в очі). Закріплення та розвиток стійких навичок дотримання правил гідної поведінки та спілкування. Формування навичок ввічливої поведінки вдома та в громадських місцях. Виховання корисних звичок у дитини (бути слухняною, ввічливою, наполегливою, сміливою у досягненні мети, визнавати помилки та виправляти їх).

- Відповідальність. Розвиток умінь дітей відстежувати причинно-наслідкові зв'язки між діями, вчинками та їх наслідками. Привчання до відповідальності за вчинки, пов'язані з благополуччям навколишнього середовища (формування усвідомлення того, що власна поведінка впливає на оточуючих та їхнє ставлення до дитини), за своє здоров'я, безпеку та життя (формування навичок усвідомлювати, що деякі дії можуть бути небезпечними); за домашніх тварин (визначення невеликих, але щоденних обов'язків по догляду за тваринами, рослинами); за свої речі (навчання відповідальності за порядок у куточку іграшок, на полиці з одягом тощо); за сказане слово, прийняте рішення або обіцянку: «Ти обіцяв прибрати іграшки — тримай слово»; за успіхи і невдачі (формування вміння долати труднощі для досягнення мети; підтримка самостійних зусиль з боку дитини); за навколишнє природне середовище (виховання бережливого, відповідального ставлення до

навколишнього природного середовища: не викидати сміття, не кидати упаковку на землю тощо); за власну поведінку.

- Самостійність. Створення умов для прояву самостійності дитини при пізнанні нового навколишнього світу. Спонування до самостійного впровадження набутих знань, умінь і навичок, до виконання будь-якої роботи. Стимулювання самостійності при висловленні думки, виборі позитивної лінії поведінки під час ігор, прибирання іграшок, самообслуговування тощо.

- Прощення. Вчити дітей прощати і не ображатися на рідних і однолітків.

- Щирість, правдивість. Формування у дітей чесної, правдивої поведінки.

- Гуманні почуття. Виховання таких гуманних почуттів, як доброта, чуйність, комунікабельність, співчуття, милосердя, любов. Розвиток мотивів суспільної користі, бажання працювати для інших, приносити користь рідним і близьким. Виховання галантності у хлопців, поваги до дівчат, бажання брати на себе складніші обов'язки. Виховання дівчаток у ніжності, дбайливого підходу до хлопчиків [5, с. 150-152].

Отже, бачимо, що в програмі «Соняшник» визначено різні важливі компоненти морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку., звернено увагу на форми їх виховання.

Варто згадати також книгу «Скарбниця моралі» авторки Л. Лохвицької, яка є парціальною програмою з морального виховання дітей дошкільного віку (3- 6/7 років). Програма «Скарбниця моралі» упорядкована відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція). Програма поглиблено висвітлює змістові компоненти, що розкривають питання морального виховання дітей, які представлені в усіх освітніх лініях інваріантного складника: формування етичних уявлень, розвиток моральної свідомості і саморегуляції, гуманних почуттів і емоцій, навичок моральних взає-

мин з довоколишніми і моральної поведінки, моральних якостей тощо.

У програмі виокремлено такі завдання виховної роботи:

- Розкрити дітям особистісний зміст моральних цінностей (справедливість, чесність, доброта, повага тощо);
- Формувати у дітей моральні норми поведінки на основі засвоєння ними норм і правил;
- Закріпити раніше засвоєні уявлення про моральну поведінку; сприяти оволодінню новими – проявляти увагу, турботу, доброзичливість, взаємодопомогу;
- Виховувати толерантність, доброзичливі, соціальні стосунки з однолітками та іншими людьми;
- Продовжувати виховувати вміння шанобливо ставитися до старших, виконувати їхні вимоги, встановлені правила поведінки;
- Розвивати емоції та моральні мотиви поведінки, що сприяють налагодженню міжособистісних стосунків з дорослими та однолітками. Виховувати у дітей чуйність до однолітків і старших, розвивати здатність до співчуття, вміння вирішувати конфлікти та бажання допомогти;
- Продовжувати формувати у дітей етичні уявлення про добро, чуйність, правдивість, справедливість, мужність і боягузтво, скромність і знання; виховувати гуманні почуття та негативне ставлення до аморальних якостей;
- Посилити увагу до формування основ морально-вольових якостей особистості дитини: організованості, дисциплінованості, самостійності у поведінці, стосунках і спільній діяльності, відповідальності та наполегливості в досягненні позитивних цілей;
- Виховувати етичні та цінні засоби спілкування. Вчити дітей контактувати під час спілкування;
- Розвивати вміння адекватно оцінювати свої вчинки та вчинки інших людей;
- Продовжувати формувати звички культурної поведінки, підтримувати спілкування з однолітками та дорослими;

виховувати культуру діяльності, прагнення до досягнення позитивного результату в індивідуальній та спільній діяльності. Удосконалювати знання правил та навички поведінки в громадських місцях [6, с. 63].

У програмі також подано тематичні модулі з детальним поясненням форм роботи щодо морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

У змісті програми «Я у світі» щодо проблеми морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку зазначається: потрібно формувати елементи культури мовлення (уважно слухати співрозмовника, не перебиваючи його, говорити чітко, ввічливо, у природному темпі, дивлячись у вічі, вживати етикетну лексику та кличну форму при звертанні). Розвивати такі уміння: уважно слухати й розуміти зміст повідомлення; приязно звертатися один до одного із запитанням, проханням, запрошенням, подякою тощо [1, с. 160].

Здійснюючи аналіз програми «Дитина» розділ «Ми розмовляємо» зверталася увага на те, що дитину треба учити культурі спілкування (дивитись в очі співбесіднику, коли запитуєш, відповідаєш, розповідаєш; стояти прямо, не озиратись, не тримати руки в кишенях). Привчати у розмові з дорослими, однолітками вживати слова ввічливості (дякую, прошу, вибачте, даруйте, будь ласка та інші). Висловлювати ставлення до власних вчинків та вчинків інших людей [3, с. 170]. У розділі «Родина. Культура родинних стосунків» треба розвивати цікавість дітей до імен, символічних значень їх, зокрема значень імен тата, мами, та інших родичів. Виховувати повагу до рідних, любов, ніжність, ввічливість, тактовність, бажання допомагати старшим. Активізувати в мовленні дітей вживання слів ввічливості при зустрічі й прощанні, висловлюючи прохання, вдячність [3, с. 175].

Як бачимо, у чинних програмах виховання і навчання дітей дошкільного віку добре висвітлено змістову сторону формування морально-етичної культури у дітей старшого дошкільного віку. Так, у програмі «Дитина» акцентується

увага на мораль та етику в підрозділі «Ми розмовляємо» і «Родина, Культура родинних стосунків». У програмі «Я у світі» більше охарактеризовано формування у дітей мовленнєвої культури. На наш погляд, найкраще розкрито питання морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку у програмах «Скарбниця моралі» авторки Л. Лохвицької, а також у програмі «Соняшник» (А. Калуська) та «Українське дошкілля» (О. Білан).

ЛІТЕРАТУРА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» : У 2 ч. Ч II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова А. М., Артемова Л. В. [та ін.]; наук. кер. О.Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР Україна», 2014. 452 с.
2. Богущ А. Морально-духовні цінності дошкільного дитинства. URL: [https://ird.npu.edu.ua/files/12\(2\).pdf](https://ird.npu.edu.ua/files/12(2).pdf)
3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк ; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білоskalенко [та ін.] ; наук. ред.: Г.В. Беленька, М.А. Машовець ; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
4. Закон України «Про дошкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
5. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.
6. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 128 с.
7. Програма розвитку дитини дошкільного віку. «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низковської. 256 с.